

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Πτυχιακό project:

‘Προετοιμασία για διδασκαλία ομαδικού και χορωδιακού τραγουδιού σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας: Από τη θεωρία στην πράξη’

Φοιτήτρια: Λαθουράκη Ευανθία
msa16069

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Λελούδα Στάμου, Καθηγήτρια, Τμήμα
Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 2020

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 3
1. Η μουσική στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία	
i. Θεωρητικές θέσεις	σελ. 4
ii. Ερευνητικά ευρήματα	σελ. 5
2. Η διδασκαλία του τραγουδιού στο πλαίσιο της προετοιμασίας για χορωδιακή πράξη στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία	σελ.6
3. Ο ρόλος του παιχνιδιού	σελ.7
4. Επιλογή ρεπερτορίου	σελ.7
5. Τα στάδια μουσικής ανάπτυξης	σελ.8
i. Η ανάπτυξη της φωνής	σελ.8
ii. Θεωρία Μουσικής Μάθησης	σελ. 9
6. Πρακτικές εφαρμογές – Προτάσεις από τη βιβλιογραφία	σελ. 10
Βιβλιογραφία	σελ. 29

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τον τρόπο οργάνωσης, διδασκαλίας και διεύθυνσης ενός χορωδιακού συνόλου που απαρτίζεται από παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας και στόχο έχει την εισαγωγή των παιδιών στο χορωδιακό τραγούδι. Το παρόν κείμενο αντανακλά τη θεωρητική βάση και καθρεφτίζει την πρακτική δουλειά που μπορεί να κάνει ένας μουσικοπαιδαγωγός καθώς εργάζεται για τη δημιουργία ενός χορωδιακού συνόλου με παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Το πρακτικό μέρος του πρότζεκτ αυτού ξεκίνησε να υλοποιείται σε ομάδα 10 παιδιών προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας (4-6 ετών) αλλά δυστυχώς δεν μπόρεσε να συνεχιστεί και να ολοκληρωθεί λόγω της πανδημίας Covid-19 και των συνακόλουθων απαγορεύσεων που τέθηκαν στις εκπαιδευτικές διαδικασίες από τις 11 Μαρτίου του 2020 και ως το τέλος της άνοιξης.

Στο παρόν κείμενο αρχικά αναλύονται τα βασικά στοιχεία που αφορούν τη σημασία της συμμετοχής σε μια χορωδία για τα παιδιά σε αυτή την ηλικία, τα στάδια ανάπτυξης της ικανότητάς τους για τραγούδι, καθώς και τις αντιδράσεις τους στα μουσικά ερεθίσματα που τους δίνονται στο πλαίσιο αυτό. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στην επιλογή του ρεπερτορίου και τους παράγοντες που χρειάζεται να λαμβάνει υπόψιν του σχετικά με το ρεπερτόριο ο συντονιστής της χορωδίας. Τέλος, δίνονται σχεδιαγράμματα πρακτικών εφαρμογών στο πλαίσιο της έναρξης διδασκαλίας της χορωδίας σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας, τα οποία μπορούν σε ένα πρώτο στάδιο να χρησιμοποιηθούν για την προετοιμασία και ομαλή ένταξη των παιδιών σε ένα οργανωμένο χορωδιακό σύνολο.

Η συμμετοχή σε μια χορωδία για τα παιδιά σε αυτή την ευαίσθητη ηλικία μπορεί να συνδράμει θετικά στη νοητική ανάπτυξη και τη προσωπικότητά τους. Η κοινωνικοποίηση, το αίσθημα 'ανήκειν' και η καλλιέργεια της συνεργασίας και της ομαδικότητας ως προς την επίτευξη ενός κοινού στόχου είναι φυσικά επακόλουθα της συμμετοχής σε ένα σύνολο. Σε αυτές τις ηλικίες, και ιδιαίτερα αν τα παιδιά είναι ακόμη ρυθμικά και μελωδικά ασταθή, καλλιεργείται ταυτόχρονα και επιδιώκεται η μελωδική και η ρυθμική ετοιμότητά τους μέσω άτυπης διδασκαλίας σε παιγνιώδη μορφή. Συνεπώς είναι σημαντικό ο δάσκαλος με συνέπεια και υπευθυνότητα να προετοιμάσει τα παιδιά και να τα καταστήσει έτοιμα για χορωδιακό τραγούδι.

Ακολουθούν 15 σχεδιαγράμματα που αντιστοιχούν σε συναντήσεις διάρκειας 20 λεπτών η καθεμία, όπου παρουσιάζονται διάφορες δραστηριότητες για εκμάθηση και κατανόηση ενός τραγουδιού, βιωματική κατανόηση μουσικών όρων καθώς και καλλιέργεια της τονικής και ρυθμικής σταθερότητας των παιδιών προκειμένου να εξασφαλιστεί η μελωδική και ρυθμική ετοιμότητά τους για χορωδιακό τραγούδι. Το τραγούδι καλωσορίσματος που παρουσιάζεται στο 1^ο μάθημα θα επαναλαμβάνεται στην αρχή κάθε μαθήματος σε διάρκεια περίπου 3 λεπτών. Κάθε δραστηριότητα μπορεί να επαναληφθεί και σε επόμενα μαθήματα για εμπέδωση και καλλιέργεια της σχετικής ικανότητας, ανάλογα με τους μαθησιακούς στόχους που έχουμε θέσει, το μουσικό επίπεδο, τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των παιδιών.

Η μουσική στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία_

i. Θεωρητικές θέσεις

Η ενασχόληση του παιδιού με τη μουσική κατά τη προσχολική ηλικία μπορεί να οδηγήσει σε βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα οφέλη, καθώς διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην γνωστική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού, και στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Κατά την ηλικία αυτή η μάθηση επιτελείται μέσα από παιγνιώδεις και ομαδικές δραστηριότητες, που δομούνται και αναπτύσσονται με βάση τα αναπτυξιακά και άλλα χαρακτηριστικά των παιδιών αυτής της ηλικίας.

Ο Gardner (1983, 1999) με τη θεωρία του για τις πολλαπλές νοημοσύνες έφερε μια νέα αντίληψη που επηρέασε την εκπαίδευση. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, κάθε άνθρωπος, κάθε παιδί διαθέτει ποικίλες νοημοσύνες σε διαφορετικές αναλογίες, άρα έχει διαφορετικές δυνατότητες και δυναμικές. Η μουσική νοημοσύνη, έχει, σύμφωνα με τον Reimer, επτά διαφορετικές διαστάσεις: σύνθεση, εκτέλεση, αυτοσχεδιασμό, ακρόαση, θεωρία της μουσικής, μουσικολογία και διδασκαλία της μουσικής. Τα παιδιά χρειάζεται να βιώσουν τη μουσική με κάθε πιθανό τρόπο, ώστε να καλλιεργήσουν όλο τις διαστάσεις της μουσικής νοημοσύνης τους (Reimer, 2003· Ανδρούτσος, 2008-09). Στην προσχολική ηλικία που είναι 'παράθυρο ευκαιρίας' για τη μουσική ικανότητα είναι σημαντικό να προσφέρονται πλούσια και κατάλληλα μουσικά ερεθίσματα, που θα συμβάλλουν στην ανάδυση και καλλιέργεια των πολλαπλών διαστάσεων της μουσικής νοημοσύνης τους.

Αξιοπρόσεκτο γεγονός για τους ερευνητές της δεκαετίας του 1990 ήταν η μουσική λειτουργία και η σχέση μουσικής και εγκεφάλου. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και των απεικονιστικών μεθόδων έδωσε τη δυνατότητα για τη μελέτη του ανθρώπινου εγκεφάλου κατά τη μουσική λειτουργία. Ειδικές, μη παρεμβατικές τεχνικές έδωσαν τη δυνατότητα στους ερευνητές να μελετήσουν τα δομικά στοιχεία του εγκεφάλου και να συλλέξουν εικόνες της ενεργοποίησής του όταν το άτομο επιτελούσε κάποια μουσική λειτουργία.

Έχουν ανακαλυφθεί ανατομικές και λειτουργικές διαφοροποιήσεις στον ανθρώπινο εγκέφαλο ατόμου που ασχολείται με τη μουσική, ειδικά σε άτομα που ξεκίνησαν την ενασχόληση με τη μουσική στη παιδική ηλικία (Baeck, 2002 και Κόνιαρη, 2006). Οι διαφοροποιήσεις μεταξύ μουσικών και μη μουσικών αφορούν στον τρόπο με τον οποίο ενεργοποιούνται κάποιες περιοχές του εγκεφάλου κατά τη διάρκεια λειτουργιών που έχει σχέση με τη μουσική (Baeck, 2002). Επίσης, κατά την ακρόαση μουσικής υπάρχει επιπλέον δραστηριότητα σε προκινητικές περιοχές, μεγαλύτερη ενεργοποίηση σε περιοχές που σχετίζονται με τη παραγωγή και τη κατανόηση του λόγου και αύξηση του αριθμού των νευρώνων που συμμετέχουν στο παίξιμο ενός μουσικού οργάνου (Baeck, 2002).

Μέσα από το μάθημα της μουσικής στη προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία όπως και μέσα από την ομαδική χορωδιακή πράξη, το παιδί εισέρχεται σε μια διαδικασία κοινωνικοποίησης όπου μπορεί να πειραματίζεται και να ανακαλύπτει τον εαυτό του. Σύμφωνα με το πρώτο στάδιο της θεωρίας του Erik Erikson (1963) τα παιδιά κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους περίπου της ζωής τους βιώνουν βασική σύγκρουση ανάμεσα στην εμπιστοσύνη και τη δυσπιστία. Φυσικό επακόλουθο είναι να δείχνουν την εμπιστοσύνη τους σε άτομα που φροντίζουν και

ικανοποιούν τις ανάγκες τους με έναν ισορροπημένο και υπεύθυνο τρόπο. Στο δεύτερο στάδιο της θεωρίας του, ο Erikson υποστηρίζει πως τα παιδιά που αναπτύσσουν υπερβολικά αισθήματα αμφιβολίας καθώς εισέρχονται στα νηπιακά χρόνια, δε θα έχουν αυτοπεποίθηση σχετικά με τις ικανότητές τους καθ όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Σύμφωνα με τον Erikson, το 3^ο στάδιο εμφανίζεται στις ηλικίες μεταξύ περίπου των τριών και πέντε ετών και υποστηρίζει πως η «πρωτοβουλία προσδίδει στην αυτονομία του ατόμου το χαρακτηριστικό της ανάληψης, του σχεδιασμού και της υλοποίησης μιας δραστηριότητας, προκειμένου το άτομο να είναι δραστήριο και σε εγρήγορση» (Erikson, 1963). Η μουσική μπορεί να αποτελέσει ένα αποτελεσματικότερο όχημα για το επιτυχές πέρασμα των παιδιών από το ένα στάδιο στο άλλο και την ανάπτυξή τους.

Η παραγωγή μουσικής από μία χορωδιακή ομάδα, καλλιεργεί τη συνεργασία και συνοχή των μελών μεταξύ τους και τους βοηθά να νιώσουν μέρος ενός συνόλου. Τα παιδιά δύνανται να κατανοήσουν τη διαφορετικότητα αλλά και τη ταυτότητα που τους ενώνει με το σύνολο (οικογένεια, έθνος, θρησκεία, κλπ). Κατανοούν επίσης πως η συμβολή του καθενός ξεχωριστά είναι καθοριστικής σημασίας για το τελικό αποτέλεσμα. Ο παιγνιώδης, ομαδικός και βιωματικός χαρακτήρας, που σε καμία περίπτωση δεν σημαίνουν μείωση του επιπέδου σοβαρότητας με την οποία εργάζονται μουσικοπαιδαγωγός και παιδιά, δημιουργούν αισθήματα χαράς, απόλαυση της διαδικασίας και κίνητρα για επίτευξη των στόχων. Η συμμετοχή σε ένα χορωδιακό σύνολο όπου εφόσον παρακινείται, αναγνωρίζεται και εκτιμάται η προσπάθεια των παιδιών, αυξάνει το αίσθημα προσωπικής αξίας και την αυτοπεποίθησή τους.

ii. Ερευνητικά ευρήματα

Έρευνες δείχνουν ότι: «από τη βρεφική ηλικία μέχρι την ηλικία των δέκα ετών περίπου, τα εγκεφαλικά κύτταρα, όχι μόνο διαμορφώνουν τους περισσότερους συνδέσμους, τους οποίους θα κρατήσουν για την υπόλοιπη ζωή, αλλά είναι και η περίοδος κατά την οποία τα κύτταρα αυτά έχουν τη μεγαλύτερη ευπλαστότητα» (Dana Alliance for Brain Initiatives, 1996,7). Γίνεται κατανοητό πως οι πρώτες εμπειρίες των παιδιών είναι βασικές για την ομαλή ανάπτυξή τους σε νοητικό, συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο. Αρκετές έρευνες έχουν δείξει ότι τα υψηλής ποιότητας αναπτυξιακά κατάλληλα προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης έχουν επιφέρει θετικά αποτελέσματα στη γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών (Barnett, 1995).

Οι Habibi & Rael Cahn (2015) μελέτησαν για δύο χρόνια την ωρίμανση του εγκεφάλου σε 45 παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας 6-7 ετών. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως στην ομάδα των παιδιών που ασχολούνται με τη μουσική παρατηρήθηκε γρηγορότερη ωρίμανση σχετικά με την επεξεργασία της γλώσσας. Επιπλέον, παρατηρήθηκαν κάποιες λειτουργικές διαφοροποιήσεις που προκύπτουν από την έκθεση σε διαφορετικές συνθήκες διδασκαλίας της μουσικής. Σύμφωνα με τη νευροδιδακτική της μουσικής τα σχήματα εγκεφαλικής ενεργοποίησης διαφοροποιούνται ανάλογα με τους διαφορετικούς τρόπους μάθησης και τις διαφορετικές διδακτικές στρατηγικές που εκτίθενται τα παιδιά (Κόνιαρη, 2009).

Οι Koutsouridou και Hargreaves (2009) μελέτησαν τις διαφορές στη δημιουργικότητα ανάμεσα σε παιδιά ηλικίας έξι ετών που είχαν ευκαιρίες για μουσικό αυτοσχεδιασμό στο μάθημα της μουσικής και σε εκείνα που δεν είχαν. Τα

αποτελέσματα έδειξαν πως οι δραστηριότητες όπου τα παιδιά είχαν τη δυνατότητα να αυτοσχεδιάσουν μουσικά υποστήριξαν την ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της αυτοπεποίθησής τους.

Η Custodero (2002) διεξήγαγε μια έρευνα με στόχο την παρατήρηση της μουσικής συμπεριφοράς των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Κύριο χαρακτηριστικό της έρευνας ήταν πως τα παιδιά καθόριζαν το μουσικό στόχο και όχι ο δάσκαλος/ερευνητής. Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν πως μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά παρουσίαζαν συγκέντρωση της προσοχής τους για μεγάλες χρονικές περιόδους και δημιουργούσαν μουσική με συγκεκριμένο στόχο (Custodero, 2002).

Οι Howe, Davidson, Moore και Sloboda (1995) πήραν συνεντεύξεις από τους γονείς 257 παιδιών που σπούδαζαν ένα μουσικό όργανο αλλά διέφεραν στο επίπεδο προόδου, με στόχο να «διερευνήσουν τον ισχυρισμό ότι την εξαιρετική μουσική ικανότητα συνήθως 'μαρτυρούν' διάφορα σημάδια μουσικής συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας». Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως μόνο το τραγούδι και η ακρόαση μουσικής μαζί με τον γονέα κατά την προσχολική ηλικία εντοπίστηκαν ως κοινά στοιχεία όλων των ατόμων που στη συνέχεια ανέπτυξαν εξαιρετική μουσική ικανότητα. (Στάμου, 2006).

Ο Schellenberg (2004) έκανε μια μονοετή έρευνα στην οποία επιλέχθηκε ένα μεγάλο δείγμα παιδιών προσχολικής ηλικίας. Τα παιδιά χωρίστηκαν σε 4 ομάδες, δύο από αυτές έλαβαν μαθήματα μουσικής και οι άλλες δυο έλαβαν μαθήματα μη-καλλιτεχνικής δραστηριότητας ή κανένα μάθημα. Όλα τα παιδιά παρουσίασαν αύξηση του IQ, αλλά οι ομάδες της μουσικής σημείωσαν τη μεγαλύτερη αύξηση στον συνολικό δείκτη νοημοσύνης κατά 35%. Γίνεται κατανοητό πως τα μαθήματα μουσικής μπορούν να προκαλέσουν αύξηση του δείκτη νοημοσύνης των παιδιών και ωφελούν την ανάπτυξή τους.

Οι Rauscher et al. (2007) ερεύνησαν για 2 χρόνια τις συνέπειες που είχαν οι διαφορετικές μουσικές δραστηριότητες σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Τα παιδιά χωρίστηκαν σε πέντε ομάδες, η 1^η ομάδα έλαβε μαθήματα πιάνου, η 2^η ομάδα μαθήματα τραγουδιού, η 3^η ομάδα μαθήματα ρυθμού, η 4^η ομάδα μαθήματα για χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και η 5^η ομάδα δεν έλαβε κάποια ειδική διδασκαλία. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως η ομάδα που παρακολούθησε μαθήματα ρυθμού ήταν και αυτή με τη σημαντικότερη ανάπτυξη σε λειτουργίες που απαιτούν χρονική γνώση και μαθηματική δραστηριότητα. Συνεπώς, η ρυθμική ανάπτυξη είναι σημαντική για τη μαθηματική και χρονική σκέψη (Rauscher, 2009). Παράλληλα είναι βοηθητική για την αντίληψη της μελωδίας, στοιχείο που σχετίζεται με τη γλωσσική ανάπτυξη.

Η διδασκαλία του τραγουδιού στο πλαίσιο της προετοιμασίας για χορωδιακή πράξη στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία

Κατά τη διδασκαλία ενός τραγουδιού σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας είναι πολύ σημαντική η στάση του μαέστρου έναντι των παιδιών, αφού τα παιδιά σε αυτό το στάδιο μαθαίνουν με μιμητικό τρόπο. Ο μαέστρος χρειάζεται να προβάλλει τη σωστή στάση του σώματος κατά το τραγούδι, να τραγουδά καθαρά με κεφαλική, λαμπρή φωνή χωρίς περιττά βιμπράτο και φυσικά στο τόνο που μπορούν να επαναλάβουν τα παιδιά. Ακριβώς επειδή τα παιδιά μαθαίνουν μιμητικά, αποφεύγεται η συστηματική συνοδεία του τραγουδιού με όργανα κατά την

εκμάθηση. Πολύ συχνά η ύπαρξη του μουσικού οργάνου, ιδιαίτερα του πιάνου, εμποδίζει τα παιδιά να επαναλάβουν τη μελωδία που ακούνε γιατί τους αποπροσανατολίζει το ηχόχρωμα του οργάνου. Ο συντονιστής της χορωδίας καλείται να έχει έντονη οπτική επαφή με τα παιδιά, να τα 'καλεί' με τα μάτια του, ώστε να κρατά το ενδιαφέρον τους ζωντανό. Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά παρακολουθούν αφοσιωμένα τον δάσκαλο όταν δίνει την αρχική νότα του τραγουδιού, την προετοιμασία (τέμπο και αναπνοή) αλλά και τις μεταβολές στην ένταση. Για την εκμάθηση ενός τραγουδιού χρειάζονται αρκετές επαναλήψεις, γεγονός που σημαίνει πως ο δάσκαλος πρέπει να παρέχει ποικιλία δραστηριοτήτων, καθοδηγούμενος από την ανάγκη των παιδιών για ποικιλία και διόδους για συναισθηματική έκφραση. Τέλος, είναι σημαντικό να υπάρχει ένα τρόπος αξιολόγησης των παιδιών και αυτό-αξιολόγησης του μουσικοπαιδαγωγού/μαέστρου, ώστε να διαπιστωθεί εάν ο τρόπος διδασκαλίας που χρησιμοποιήθηκε είναι αποτελεσματικός.

1) Ο ρόλος του παιχνιδιού

Όπως έχει αναφέρει και ο Einstein (1929), το παιχνίδι είναι ανώτερη μορφή μάθησης. Ο Πλάτων, επίσης, έλεγε πως το παιχνίδι ενός μικρού παιδιού είναι η τέχνη που προορίζεται να ακολουθήσει. Έτσι, όχι μόνο συμβάλλει στη μάθηση, αλλά αναδεικνύει τις κλίσεις, τα ταλέντα και τις επιθυμίες ενός παιδιού. Χρησιμοποιώντας το παιχνίδι, ο δάσκαλος μπορεί να μεταδώσει γνώση στα παιδιά και να ενισχύσει αισθήματα χαράς, ελευθερίας, ομαδικότητας και κοινωνικής συνοχής. Τα παιδιά μπορούν να εκφράσουν τις ιδέες τους, να αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους, να αποκτήσουν νέους στόχους και δεξιότητες καθώς και να ανακαλύψουν μια τεράστια γκάμα από δυνατότητες κάθε είδους. Η Ιταλίδα παιδαγωγός Maria Montessori ανέπτυξε τη γνωστή μοντεσσοριανή παιδαγωγική μέθοδο, που έχει έντονα παιδοκεντρικό χαρακτήρα και με εργαλείο το παιχνίδι στοχεύει στην ανάπτυξη του πνευματικού πλούτου του παιδιού. Ένα ευτυχισμένο παιδί έχει ανοιχτούς όλους τους δρόμους για να προχωρήσει άφοβα προς κάθε κατεύθυνση. Όπως πίστευε άλλωστε και ο Ερρίκος Πεσταλότσι, «το παιδί πρέπει να μαθαίνει με το κεφάλι, με τα χέρια και με την καρδιά.»

2) Επιλογή ρεπερτορίου

Το ρεπερτόριο που επιλέγεται για παιδιά είναι σημαντικό να διαθέτει αρμονικό πλούτο, πρωτοτυπία, μελωδικό ενδιαφέρον καθώς και ποιοτικό στίχο. Μια παιδική χορωδία χαρακτηρίζεται από μικρότερη ή μεγαλύτερη ομοιογένεια των ηλικιών των μελών της αλλά και από τις ιδιαιτερότητες των παιδιών ως προς τις τεχνικές και φωνητικές δυνατότητες τους. Είναι σημαντικό να παρουσιάζουμε στα παιδιά ποιοτικά μουσικά έργα που μπορούν να προσφέρουν αρμονικό πλούτο και να καλλιεργήσουν τη μουσικότητα. Οι εκτάσεις των φωνών και το επίπεδο δυσκολίας χρειάζεται να αρμόζει στις γνώσεις και τις ικανότητες των μελών της χορωδίας.

Η επιλογή του ρεπερτορίου είναι παράγοντας που καθορίζει τη συμμετοχή και τον ενθουσιασμό των παιδιών άρα και τη μάθησή τους, για τον λόγο αυτό και είναι σημαντικό το ρεπερτόριο να μπορεί να προσφέρει στα παιδιά αυτής της ηλικίας χαρά και ευχαρίστηση, και να συνδυάζεται με παιχνίδι που τα βοηθά να παραμείνουν συγκεντρωμένα για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Σύμφωνα με την Ann Bauer (2000) όπως αναφέρεται από τη Μελιγκοπούλου (2011), τα ερωτήματα που χρειάζεται να θέσει ένας μουσικοπαιδαγωγός/μαέστρος για την επιλογή του ρεπερτορίου σε μια χορωδία, είναι τα εξής:

- 1) Είναι κατάλληλο το έργο για τις φωνές της χορωδίας; (Έκταση, τεχνικές)
- 2) Διαθέτει ποιοτικό στίχο, κατανοητό από τα παιδιά;
- 3) Έχει να διδάξει κάτι ως μουσική σύνθεση; Συναρπάζει; Ενθουσιάζει; Θα γίνουν οι χορωδοί καλύτεροι από αυτό;
- 4) Είναι γραμμένο σε γλώσσα που μπορούν τα παιδιά και ο μαέστρος να προφέρουν και να τραγουδήσουν;
- 5) Πρόκειται για αυθεντικό έργο ή για διασκευή;
- 6) Αρμόζει το έργο στην ηλικία των χορωδών; Ο στίχος του αναφέρεται στην ηλικία, τη πνευματική ωριμότητα και τα ενδιαφέροντά τους;
- 7) Πρόκειται για έργο με συνοδεία πιάνου ή για έργο a capella; Μπορεί η χορωδία να τραγουδήσει έργα a capella;
- 8) Σε ποια κλίμακα είναι γραμμένο το έργο; Μήπως η τονικότητα εκθέτει τις φωνές στις ακραίες της περιοχές ή γίνεται αιτία για τονικά προβλήματα;
- 9) Είναι κατάλληλη η tessitura του έργου για τις φωνές των χορωδών;

3) Τα στάδια μουσικής ανάπτυξης

Οι Bloom (1985), Ericsson, Krampe & Tesch-Roumer (1993) και Manturawska (1990), όπως αναφέρονται στη Στάμου (2006), εντοπίζουν διάφορα στάδια στην μουσική εξέλιξη του ατόμου. Το αρχικό στάδιο που συνήθως εκτείνεται ως την ηλικία των 4 χρόνων, περιλαμβάνει τη παιγνιώδη ενασχόληση του παιδιού με τη μουσική και απαιτεί την άτυπη μορφή διδασκαλίας. Στο δεύτερο στάδιο το παιδί μαθαίνει μουσική μέσω της τυπικής διδασκαλίας, δηλαδή της θεωρητικής, νοητικής και αναλυτικής προσέγγισης των μουσικών εννοιών και φαινομένων και εκτείνεται στην παιδική ηλικία. Μετά το στάδιο αυτό ακολουθεί η εντατική ενασχόληση με τη μουσική, ένα στάδιο που ωστόσο μπορεί να μην έρθει ποτέ για ένα μεγάλο ποσοστό των ανθρώπων που δεν τους ενδιαφέρει η επαγγελματική ενασχόληση με τη μουσική. Ένα επόμενο στάδιο είναι αυτό στο οποίο το άτομο παράγει καλλιτεχνικό έργο ώστε να αφήσει το δικό του χαρακτηριστικό αποτύπωμα στην καλλιτεχνική δράση της εποχής του.

ι. Η ανάπτυξη της φωνής

Ένα απαραίτητο εργαλείο που χρειάζεται κάθε εκπαιδευτικός μουσικής ώστε να καταφέρει να διευθύνει ένα παιδικό χορωδιακό σύνολο είναι να κατανοήσει το ρυθμό ανάπτυξης της φωνής στη προσχολική και τη πρωτοσχολική ηλικία καθώς και τις αντιδράσεις των παιδιών στα μουσικά ερεθίσματα που τους παρουσιάζονται.

Η πρώτη επικοινωνιακή σχέση που αποκτά το παιδί κατακτάται από τους γονείς του. Πολλές φορές χρησιμοποιούνται απλές μελωδίες, συνοδευόμενες από ρυθμική κίνηση από το γονέα, γεγονός που συνδράμει στην ανάπτυξη θετικού υπόβαθρου ώστε να επιτευχθεί αργότερα η ρυθμική ετοιμότητα. Απόρροια αυτού είναι ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων, η ανάδειξη της συναισθηματικής νοημοσύνης, συντήρηση της προσοχής των βρεφών, μετριασμός της διέγερσης και ρύθμιση της συμπεριφοράς τους. Η μουσική είναι ήπια και συχνά, επαναλαμβανόμενη με σκοπό να 'μιλήσει' στο βρέφος για να κατανοήσει και να μεταδώσει τα αισθήματα του γονιού προς αυτό.

Τα παιδιά μετά την ηλικία του 1^{ου} έτους ξεκινούν να αναπαράγουν τους ήχους ομιλίας που ακούνε στο περιβάλλον τους. Αυτή η δυνατότητα είναι συνεχώς αυξανόμενη και συχνά παρατηρείται μια τάση πειραματισμού καθώς και ενδιαφέρον για τους ήχους, από πού προέρχονται και πώς μπορούν να αναπαραχθούν. Σύμφωνα με τον Moog (1976) αυτό αποτελεί το πρώτο σημαντικό βήμα στη μουσική ανάπτυξη των μικρών παιδιών (Swanwick, 1988). Η αυξανόμενη δυνατότητα των βρεφών να αναπαράγουν τους ήχους που ακούν οδηγεί σε μια ιδιαίτερη σχέση με τη μουσική. Το παιδί πειραματίζεται με τους ήχους που μπορεί να δημιουργήσει με το στόμα, το σώμα του και με διάφορα αντικείμενα και ανακαλύπτει τις δυνατότητες του. Η εξερεύνηση και η αναζήτηση είναι σημαντικό χαρακτηριστικό της προσχολικής ηλικίας.

Το παιδί αρχίζει να χρησιμοποιεί τη φωνή του στο τραγούδι με συνειδητό τρόπο στην ηλικία των 4 ετών περίπου, καθώς η διάκριση του τραγουδιού και της ομιλίας δεν είναι πάντα δυνατή έως τα 5 έτη. Η έκταση της φωνής σε αυτή την ηλικία κινείται από το eb1-c2 ή και λιγότερο σε κάποια παιδιά και είναι δυνατή η αναπαραγωγή σύντομων μελωδιών με τονική ακρίβεια στη πεντατονική καθώς και η χρήση κεφαλικής φωνής εάν υπάρχει το σωστό μιμητικό πρότυπο (Μελιγκοπούλου, 2011).

Μετά από 1- 2 χρόνια, στην ηλικία των 6 -7 ετών το παιδί τραγουδά συνειδητά και η έκταση της φωνής του είναι αυτή της οκτάβας d1-d2. Εκτός από τη πεντατονική, σε αυτό το στάδιο φωνητικής ανάπτυξης τα παιδιά μπορούν να τραγουδήσουν μείζονες κλίμακες σε ανιούσα ή κατιούσα μορφή με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται και η αντίληψη της τονικότητας παρόλο που υπάρχει ακόμη αβεβαιότητα κατά τη διάρκεια του τραγουδιού.

Στην ηλικία των 7-8 ετών, η έκταση της φωνής των παιδιών κυμαίνεται μεταξύ c#1-e2 και η tessitura που επιζητείται στο ρεπερτόριο της χορωδίας είναι g1-d1. Επιπρόσθετα, αρχίζουν και αναπτύσσονται οι πνεύμονες με αποτέλεσμα να εφαρμόζονται αποτελεσματικά οι βασικές αρχές της αναπνοής για το τραγούδι. Ο δάσκαλος καλείται και πάλι μέσω της μίμησης να δείξει στα παιδιά τον τρόπο που μπορούν να αναπνέουν χωρίς να υπάρχει ένταση στους ώμους νιώθοντας τη κίνηση του διαφράγματος. Διάφορες ασκήσεις μπορεί να βοηθήσουν τα παιδιά να οπτικοποιήσουν το τρόπο λειτουργίας του σώματος κατά την διαφραγματική αναπνοή. “Η φωνή σε αυτή την ηλικία αρχίζει να αναπτύσσει προσωπικό χρώμα και διαύγεια, ενώ μπορεί να αρχίσει και η αποτελεσματική εφαρμογή των θεμελιωδών αρχών τεχνικής της αναπνοής” (McRae, 1991· Μελιγκοπούλου, 2009:62).

ii. Θεωρία Μουσικής Μάθησης

Ο Edwin Gordon (1927-2015), μετά από 30 χρόνια ερευνών ανέπτυξε τη Θεωρία Μουσικής Μάθησης (Music Learning Theory) (1990). Οι έρευνες του είχαν ως στόχο τη μελέτη της επίδρασης του περιβάλλοντος στο μουσικό ταλέντο και οι μετρήσεις που έλαβαν μέρος έγιναν με τεστ που δημιούργησε ο ίδιος. Τα αποτελέσματα των ερευνών σε σχολεία χωρίς μάθημα μουσικής, φανέρωσαν πως υπήρχε μεγάλη μείωση της μουσικής δεκτικότητας στα παιδιά ηλικίας 5-6 ετών, μεγαλύτερη στα παιδιά 6-7 ετών, και ακόμη μεγαλύτερη στα παιδιά 7- 9. Μετά την ηλικία των 9 ετών τα σκορ παρέμεναν σταθερά.

Σύμφωνα με πολλούς ερευνητές αλλά και την θεωρία μουσικής μάθησης τα παιδιά δύνανται να μάθουν τη μουσική με την ίδια ευκολία που μαθαίνουν τη

μητρική τους γλώσσα. Τα βασικά σημεία της Θεωρίας Μουσικής Μάθησης είναι η μουσική δεκτικότητα (music aptitude), η μουσική ανωριμότητα/ετοιμότητα, η μουσική ακουστικότητα (music audiation, 1975) και τα μουσικά επιτεύγματα (music achievements).

Η μουσική δεκτικότητα είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης της φύσης (γενετικών παραγόντων) και του περιβάλλοντος του παιδιού έως τα 9 του χρόνια όπου και σταθεροποιείται, ενώ το υψηλότερό της επίπεδο φαίνεται να είναι κατά τη γέννηση. Έρευνες έχουν δείξει ότι η μουσική δεκτικότητα των παιδιών αναπτύσσεται σε μέγιστο ρυθμό από τη γέννηση έως τα 3 χρόνια, που είναι και η πρώτη σημαντική περίοδος, η δεύτερη είναι από τα 3 έως τα 5 του χρόνια και η τρίτη σημαντική περίοδος είναι από τα 5 έως τα 8 του χρόνια. Στα παιδιά ηλικίας 5 - 8 ετών η μουσική δεκτικότητα διακρίνεται σε τονική και ρυθμική δεκτικότητα, ενώ στα μεγαλύτερα παιδιά προστίθεται η μουσική ευαισθησία, που περιλαμβάνει μουσικές φράσεις, ισορροπία και ύφος.

Η μουσική ανωριμότητα διακρίνεται σε μελωδική όπου υφίσταται αδυναμία αναπαραγωγής μιας μελωδίας τονικά ορθής, ρυθμική όπου υπάρχει αδυναμία για το παιδί να κρατήσει ένα σταθερό παλμό. Η μελωδική και ρυθμική ανωριμότητα υπάρχει και όταν το παιδί δεν μπορεί να συντονίσει την αναπνοή και την κίνησή του με το τραγούδι και τη ρυθμική απαγγελία του. Όταν το παιδί φτάσει σε ετοιμότητα, μπορεί να δεχθεί τυπική διδασκαλία.

Η μουσική ακουστικότητα είναι ο βασικός στόχος της μουσικής διδασκαλίας σύμφωνα με τη Θεωρία Μουσικής Μάθησης, αφού ορίζεται ως η ικανότητα να ακούει κανείς τους μουσικούς ήχους μέσω της ανάκλησης, πρόβλεψης, και σύλληψης, χωρίς όμως να υπάρχουν. Πρακτικά αυτό είναι εφικτό και παρατηρείται με πολλούς τρόπους. Παράδειγμα αποτελεί η δυνατότητα πρόβλεψης του τι θα ακολουθήσει σε ένα άγνωστο μουσικό κομμάτι, η ανάκληση ενός κομματιού που ήταν γνωστό, η ανάγνωση μιας άγνωστης παρτιτούρας, η σύνθεση ενός έργου χωρίς τη βοήθεια κάποιου μουσικού οργάνου και η ικανότητα ρυθμικού και μελωδικού αυτοσχεδιασμού τονικά ορθού. Τα τεστ με τα οποία μετρείται η μουσική δεκτικότητα (ακουστικότητα) είναι απαραίτητα για την αναγνώριση των δυνατών και αδύναμων σημείων των παιδιών ώστε να παρέχονται οι ευκαιρίες και η βοήθεια που συνίσταται στο κάθε παιδί. Κάποια από αυτά τα τεστ είναι το "Audie", για παιδιά 3-5 ετών και το "Primary Measures Of Music Audiation" (Στοιχειώδεις Μετρήσεις Μουσικής Ακουστικότητας) για παιδιά 5- 8 ετών.

4) Πρακτικές εφαρμογές

Ο μουσικοπαιδαγωγός, σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, καλείται να δημιουργήσει ένα πρόγραμμα δράσεων, βασισμένο στα χαρακτηριστικά που έχει η ομάδα των παιδιών με την οποία δουλεύει. Ένα πολύ σημαντικό γνώρισμα που χρειάζεται να διακατέχει τον παιδαγωγό είναι η προσαρμογή ανάλογα με τις αντιδράσεις των παιδιών στα ερεθίσματα που τους δίνονται και η ετοιμότητα ώστε να απαντηθούν με το κατάλληλο τρόπο τυχόν ερωτήματα που μπορεί να προκύψουν στα παιδιά. Παρακάτω δίνονται 15 σχεδιαγράμματα που περιλαμβάνουν διάφορες δραστηριότητες που αποσκοπούν στη προετοιμασία των παιδιών ώστε να ενταχθούν στο χορωδιακό τραγούδι υπό τη μορφή της άτυπης διδασκαλίας.

1° Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Γνωριμία

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 5 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: Εισαγωγή στο μάθημα, κοινωνικοποίηση και λειτουργία σε ένα αρμονικό σύνολο, φωνητική καλλιέργεια με κίνηση, συγκέντρωση προσοχής- μνήμης μέσω της μίμησης, ενεργοποίηση.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Ας γνωριστούμε με ένα μοναδικό τρόπο!

Ανάλυση: Κάνουμε ένα κύκλο με τα παιδιά, όρθιοι και τραγουδάμε το όνομα μας (προτιμότερο με την μελωδία του τραγουδιού που θα δουλέψουμε) κάνοντας μια κίνηση (π.χ. βουτιά) και οι υπόλοιποι στο κύκλο επαναλαμβάνουν το όνομα μαζί με την κίνηση. Λέμε στα παιδιά να σκεφτούν και αυτοί το δικό τους μοναδικό τρόπο για να πουν το όνομά τους και όλοι στον κύκλο λένε το όνομά τους με αυτό τον τρόπο. Αν κάποιο παιδί δε νιώθει άνετα μπορούμε να του πούμε να πάρει ιδέες από τους φίλους του και να μας δείξει τη δική του ιδέα στο τέλος.

Τίτλος δραστηριότητας: Εκμάθηση - τραγούδι καλωσορίσματος

Ηλικίες: 4-8

Διάρκεια δραστηριότητας: 15 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: Εισαγωγή στο μάθημα, κοινωνικοποίηση και λειτουργία σε ένα αρμονικό σύνολο, φωνητική και ακουστική καλλιέργεια με κίνηση, εξοικείωση με τον ρυθμό, συγκέντρωση προσοχής – μουσικής μνήμης, γνωριμία με τα όργανα, ακουστική μνήμη μέσω της μίμησης. Εξοικείωση σε ρυθμό 4/4. Αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Καλωσόρισμα και κάλεσμα για ενεργή συμμετοχή σε προσωπικό, άμεσο τόνο για όλα τα παιδιά. Κοινωνικοποίηση και καλύτερη γνωριμία με όλα τα μέλη της ομάδας.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΥ

Κα-λήν η-μέ - ρα να 'χουμ' ό-λοι, Κα-λήν η-
μέ - ρα να 'χουμ' ό -λοι Να 'χου-με
χα - χα - μο - γε - λα γλυ-κά, Να 'χου-με
χα - χα - μο - γε - λα γλυ - κά λα λα λα
λα λα λα λα λα

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Αφόρμηση: 'Θα μάθουμε ένα ξεχωριστό τρόπο για να λέμε καλημέρα! Τραγουδώ και τραγουδάτε!'

Ανάλυση: Τραγουδάμε φράση - φράση τη μελωδία από το τραγούδι 'Ηταν ένα μικρό καράβι' και συνοδεύουμε με κινήσεις που ταιριάζουν στη κάθε φράση που λέμε. <Καλήν ημέρα να 'χουμ' όλοι, Καλήν ημέρα να 'χουμ' όλοι> (κίνηση ότι χαιρετάμε). <Να 'χουμε χα-χα-μογελα γλυκά, Να 'χουμε χα-χα-μογελα γλυκά,> (δείχνουμε ότι χαμογελάμε με τα χέρια μας). <λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα> (κίνηση ότι τραγουδάμε). <Είμαστε όλοι μια ομάδα, Είμαστε όλοι μια ομάδα> (δείχνουμε με τα χέρια μας το σύνολο), <που παίζουμ' ο-ο-όργανα πολλά, που παίζουμ' ο-ο-όργανα πολλά> (κίνηση ότι παίζουμε κάποιο όργανο). <λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα> (κίνηση ότι παίζουμε κάποιο όργανο). <Χορεύουμε και τραγουδάμε, Χορεύουμε και τραγουδάμε> (κίνηση ότι χορεύω και τραγουδώ), <σε πολύ δυ-δυ-δυνατό ρυθμό, σε πολύ δυ-δυ-δυνατό ρυθμό> (παλαμάκια). <λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα> (χτυπάμε το ρυθμό στα πόδια μας). <Κί' όταν τελειώσει αυτή η ώρα, Κί' όταν τελειώσει αυτή η ώρα>, (κίνηση ότι βλέπω την ώρα), <θα 'χουμε χα-χα-μογελα γλυκά, θα 'χουμε χα-χα-μογελα γλυκά,> (δείχνουμε ότι χαμογελάμε με τα χέρια μας). <λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα> (κίνηση ότι παίζουμε κάποιο όργανο), <λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα>

Προσθήκη των ονομάτων των μελών της ομάδας στο τραγούδι εισαγωγής κάθε μαθήματος: Προσθέτουμε και τα ονόματά των παιδιών με τον εξής τρόπο: <Καλήν ημέρα Γιώργο, καλήν ημέρα Στέλλα, να 'χετε χα-χα-μογελα γλυκά, να 'χετε χα-χα-μογελα γλυκά. λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα! Καλήν ημέρα Εύα, καλήν ημέρα Γιάννη, παιξτε ο-ο-όργανα πολλά, παίξτε ο-ο-όργανα πολλά. λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα!> Επαναλαμβάνουμε χρησιμοποιώντας όλα τα ονόματα των παιδιών και των δασκάλων και συνεχίζουμε στο τραγούδι μας: <Χορεύουμε και τραγουδάμε, Χορεύουμε και τραγουδάμε, σε πολύ δυ-δυ-δυνατό ρυθμό, σε πολύ δυ-δυ-δυνατό ρυθμό. λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα. Κί' όταν τελειώσει αυτή η ώρα, Κί' όταν τελειώσει αυτή η ώρα, θα 'χουμε χα-χα-μογελα γλυκά, θα 'χουμε χα-χα-μογελα γλυκά. <λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα>

Επέκταση: Στη φράση <λα-λα-λα-λα-λα-λα-λα> μπορούμε να εισάγουμε τη κινησιολογία Kodaly. Μπορούμε να χωριστούμε σε 2 ομάδες και να λέμε εναλλάξ τις φράσεις του τραγουδιού ή και να έχουμε ένα μπαλάκι το οποίο θα πετάμε σε κάποιο παιδί για να συνεχίσει με την επόμενη φράση του κομματιού.

2^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Ζέσταμα

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 5 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: φωνητική καλλιέργεια και εξερεύνηση, ζέσταμα της φωνής, ανάπτυξη φαντασίας

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Ανάλυση: Χρησιμοποιούμε τη φράση 'γιπιτι-γιπιτι-για' (σολ-μι-ντο). Η έκταση που θα κάνουμε είναι σχετική και με το τι θα ακούσουμε από τα παιδιά αλλά γενικά κινούμαστε από το κεντρικό ντο έως το ρε της επόμενης οκτάβας. Για να ακούσουμε και άλλους ήχους από τα παιδιά μπορούμε να τους ζητήσουμε κάθε φορά να τραγουδήσουν με διαφορετικό τρόπο (πχ. Χαρούμενα, στενοχωρημένα, θυμωμένα, σαν γάτες, σαν τίγρεις, σαν στην όπερα, κ.α.). Επίσης μπορούμε να τραγουδήσουμε το ίδιο μελωδικό μοτίβο σε κατιούσα μορφή.

Τίτλος δραστηριότητας: Διδασκαλία στίχων

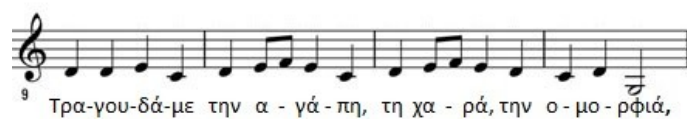
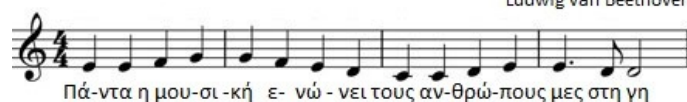
Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 15 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: φωνητική καλλιέργεια μέσω της μίμησης, εξοικείωση στα 4/4, εκμάθηση στίχων, ορθή στάση σώματος της χορωδίας και κατανόηση σημασίας του μαέστρου, αντίληψη δομής μουσικών φράσεων

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ

Ludwig van Beethoven

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: 'Τραγουδώ και τραγουδάτε!'

Ανάλυση: Ξεκινάμε την εκμάθηση των στίχων από την αρχή και συνεχίζουμε στην επόμενη φράση επαναλαμβάνοντας την 1^η, μόνο όταν έχει ειπωθεί σωστά. Η πρόταση που θέλουμε να μάθουν τα παιδιά είναι: *Πάντα η μουσική ενώνει τους*

ανθρώπους μες στη γη, είν' η γλώσσα της ειρήνης που μιλάει στην ψυχή. Το τμήμα της ανάλυσης διαρκεί περίπου 10 λεπτά.

Επέκταση: Τα παιδιά παίρνουν τη θέση του μαέστρου και ο δάσκαλος τη θέση του χορωδού. Ο δάσκαλος δείχνει πως όταν θέλει ένας μαέστρος να ξεκινήσει η χορωδία κρατάει σε μπουνίτσες τα χέρια του μέχρι να τον κοιτούν όλοι και ανοίγει τις γροθιές του για να ξεκινήσουν να τραγουδούν. Το παιδί διευθύνει το μουσικό σύνολο έχοντας ανοιχτά τα χέρια όταν θέλει να τραγουδά η χορωδία και κλειστά όταν θέλει να σταματήσει η χορωδία. Ο δάσκαλος επιλέγει ένα παιδί να έρθει στη θέση του μαέστρου και ο ίδιος εντάσσεται στη χορωδία. Τον επόμενο μαέστρο επιλέγει το παιδί που έχει το ρόλο του μαέστρου. Το τμήμα της επέκτασης διαρκεί περίπου 5 λεπτά

3^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Ο Μαέστρος λέει! ("Simon says")

Ηλικίες: 3-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 10 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: Συγκέντρωση της προσοχής, εισαγωγή στην αντίληψη της σημασίας ενός μαέστρου σε μια ομάδα, ζέσταμα της φωνής, μουσική και κινητική ενεργοποίηση, φωνητική εξερεύνηση

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Εξηγούμε στα παιδιά ότι θα κάνουν ό,τι τους ζητήσει ο μαέστρος.

Ανάλυση: Όποια φράση αρχίζει με το «Ο μαέστρος λέει», τα παιδιά την ακολουθούν. Οποιαδήποτε άλλη φράση δεν μας νοιάζει και απλώς τα παιδιά δεν κάνουν τίποτε. Χρησιμοποιούμε το παιχνίδι και σαν ζέσταμα για τη φωνητική εξερεύνηση των παιδιών, πχ. 'Ο μαέστρος λέει να κάνετε τα ασθενοφόρα, να κάνετε τα σκυλάκια που λαχανιάζουν, τα ενοχλητικά κουνουπάκια, τους τραγουδιστές όπερας, κλπ'

Επέκταση/αξιολόγηση: Κάθε παιδί γίνεται, στη θέση του παιδαγωγού, «μαέστρος».

Τίτλος δραστηριότητας: Ορχήστρα «ωδής στη χαρά»

Ηλικίες: 4-7

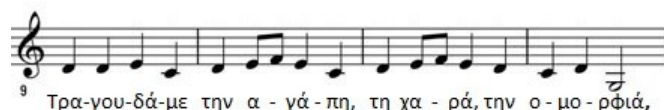
Διάρκεια δραστηριότητας: 10 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: ρυθμική ανάπτυξη και εξοικείωση στα 4/4, συγκέντρωση και πειθαρχία, εξοικείωση με τα μουσικά όργανα και το ηχόχρωμά τους σε διάφορες δυναμικές, κατανόηση σημασίας του μαέστρου και σωστή στάση των μελών της ορχήστρας

Υλικά: διάφορα μουσικά όργανα όπως ξυλάκια, μαράκες, τυμπανάκι

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ

Ludwig van Beethoven

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Λέμε στα παιδιά πως είναι η ώρα για την ορχήστρα μας (για να πάνε στο τοίχο της ορχήστρας). Θυμίζουμε στα παιδιά το κανόνα της ορχήστρας που λέει πως δεν μπορούμε να παίζουμε όποτε θέλουμε γιατί θα είναι αδύνατο να ακούμε ο ένας τον άλλον. Προσφέρουμε στα παιδιά τα μουσικά όργανα. Όταν όλοι έχουν από ένα όργανο ξεκινάμε δίνοντάς τους 2 λεπτά να εξοικειωθούν με το ηχόχρωμα και τις δυναμικές του.

Ανάλυση: 'Πάμε να παίζουμε στα όργανα μας το τραγούδι που μάθαμε'. Τραγουδάμε τη 1^η φράση του τραγουδιού χτυπώντας στα πόδια μας το ρυθμό των 4/4 και δείχνουμε με το χέρι μας πότε παίζουμε σιγανά και πότε δυνατά.

4^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Ζέσταμα

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 10 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: φωνητική καλλιέργεια και εξερεύνηση, ζέσταμα της φωνής, ανάπτυξη φαντασίας, μουσική και σωματική ενεργοποίηση

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Αφόρμηση: 'Μετά από αυτό το παιχνίδι θα σας κάνω μια πολύ σημαντική ερώτηση για αυτό θέλω να προσέξετε πολύ τι θα κάνουμε!'

Ανάλυση: Αρχικά κάνουμε τις εξής 5 ασκήσεις ενεργοποίησης του σώματος. Τέντωμα των χεριών προς τα εμπρός και έπειτα προς τα πίσω. Τέντωμα των χεριών χωρίς υπερύψωση της φτέρνας. Επίκυψη του κορμού και αργή επάνοδος μετρώντας από το 1 έως το 10.

Πλάγια επίκυψη του κορμού, περιστροφή του αυχένα και μασάζ στα μάγουλα. Κυκλική περιστροφή των ώμων, πρώτα προς τα εμπρός και έπειτα προς τα πίσω. Στη συνέχεια θα κάνουμε 3 τεχνικές ασκήσεις: 'Για να δοκιμάσουμε να ανασάνουμε φουσκώνοντας τη κοιλιά μας σαν ένα μπαλόνι!', 'Πώς κάνει ένα σκυλάκι που λαχανιάζει; Για να δω, μπορείτε να το κάνετε; Άμα το σκυλάκι γελάει και λέει την ώρα που λαχανιάζει χιχιχι;' Και 'Η σούπα σας όταν είναι ζεστή τη φυσάτε λίγο πρώτα; Πως; Για πείτε και σσσς την ώρα που φυσάτε!' Τέλος, ολοκληρώνουμε με τη μίμηση μερικών ζώων, το κουνούπι, τον γορίλα και τη γάτα.

Επέκταση: Εξηγούμε γιατί φουσκώναμε τη κοιλιά μας και όχι το στήθος μας. Μπορούμε να έχουμε ζωγραφισμένο το ανθρώπινο σώμα και να δείξουμε στα παιδιά τι γινόταν όταν φούσκωναν τη κοιλιά τους (εάν υπάρχει η δυνατότητα επεκτείνουμε τη δραστηριότητα με το να ζωγραφίσουν τα ίδια τα παιδιά αυτό που τους δείξαμε)

Αξιολόγηση: Κάνουμε μια μικρή συζήτηση με τα παιδιά με την ερώτηση: 'Τι χρησιμοποιούν οι τραγουδιστές όταν τραγουδούν; Οι ασκήσεις που κάναμε εμείς έχουν καμία σχέση;'

Τίτλος δραστηριότητας: Ρυθμικό μοτίβο στην ωδή στη χαρά

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 10 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: ενεργητική ακρόαση τραγουδιού, αναπαραγωγή ρυθμικών μοτίβων, εξοικείωση στα 4/4, φωνητική καλλιέργεια μέσω της μίμησης

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ
Ludwig van Beethoven

Πά-ντα η μου-σι-κή ε- νώ - νει τους αν-θρώ-πους μες στη γη

⁵ είν' η γλώ-σσα της ει-ρή-νης που μι-λάει μεσ' την ψυ-χή.

⁹ Τρα-γου-δά-με την α - γά - πη, τη χα - ρά, την ο - μο - ρφιά,

¹³ την ει - ρή - νη που ε - νώ - νει καθ' αν-θρώ-πι - νη καρ-διά.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Καθόμαστε σε κύκλο με τρόπο ώστε τα παιδιά μπορούν να χτυπήσουν το ρυθμό στα πόδια τους.

Ανάλυση: Τραγουδάμε τη πρώτη πρόταση από το τραγούδι: 'Πάντα η μουσική ενώνει τους ανθρώπους μες στη γη, είν' η γλώσσα της ειρήνης που μιλάει στην

ψυχή.' και χτυπάμε τον παλμό 4/4 στα πόδια μας. Λέμε στα παιδιά να μας βοηθήσουν στο τραγούδι. Όταν τα παιδιά εξοικειωθούν και συνηθίσουν το παλμό τους λέμε πως θα παίξουμε ένα παιχνίδι. Όλοι μας στο κύκλο θα χτυπήσουμε με όποιο τρόπο θέλουμε τα χέρια μας αρκεί να είναι στο παλμό του τραγουδιού και ξεκινάμε ένας ένας με ό,τι χτύπο θέλει ενθαρρύνοντας πολύ τα παιδιά να συμμετέχουν.. Εάν θυμούνται καλά τη 1^η φράση προχωράμε στην εκμάθηση της επόμενης μουσικής φράσης: *Τραγουδάμε την αγάπη, τη χαρά, την ομορφιά, την ειρήνη που ενώνει καθ' ανθρώπινη καρδιά* Χρησιμοποιούμε μικρές φράσεις (2 μέτρα τη φορά) ή και μεγαλύτερες ανάλογα τις ανάγκες των παιδιών.

5^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Ζέσταμα

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 5 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: φωνητική καλλιέργεια και εξερεύνηση, ζέσταμα, ανάπτυξη φαντασίας

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Ανάλυση: Χρησιμοποιούμε τη φράση 'μπιμπιντι-μπομπιντι-μπου' (σολ-μι-ντο). Η έκταση που θα κάνουμε είναι σχετική και με το τι θα ακούσουμε από τα παιδιά αλλά γενικά κινούμαστε από το κεντρικό ντο έως το ρε της επόμενης οκτάβας. Για να ακούσουμε και άλλους ήχους από τα παιδιά μπορούμε να τους ζητήσουμε κάθε φορά να τραγουδήσουν με διαφορετικό τρόπο (πχ. Χαρούμενα, στενοχωρημένα, θυμωμένα, σαν γάτες, σαν τίγρεις, σαν στην όπερα, κ.α.).

Τίτλος δραστηριότητας: Διδασκαλία στίχων - ομαδικά

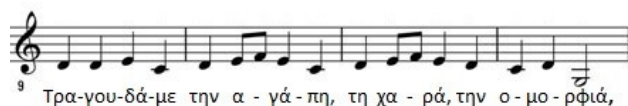
Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 15 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: φωνητική καλλιέργεια μέσω της μίμησης, εξοικείωση στα 4/4, επανάληψη στίχων, ανάπτυξη δημιουργικότητας και φαντασίας, αποφόρτιση, εξερεύνηση κινητικών δεξιοτήτων, αντίληψη δομής μουσικών φράσεων

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ

Ludwig van Beethoven

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: 'Για σκεφτείτε με ποιο μοναδικό δικό σας τρόπο θέλετε να τραγουδήσουμε το τραγούδι μας! Οι Το καλύτερο άγαλμα όταν σταματά το τραγούδι θα διαλέγει πως θα τραγουδήσουμε όλοι μας!'

Ανάλυση: Ο δάσκαλος ξεκινά με τη δική του πρόταση που μπορεί να είναι να τραγουδάμε ενώ χοροπηδάμε! Όταν τελειώσουμε με το τραγούδι χοροπηδώντας μένουμε όλοι αγάλματα και ο δάσκαλος επιλέγει το καλύτερο άγαλμα που θα αποφασίσει τον επόμενο τρόπο που θα τραγουδήσουμε!

6° Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Ωδή στη χαρά με το σύστημα Kodaly

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 5 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: φωνητική καλλιέργεια μέσω της μίμησης, εξοικείωση στα 4/4, εκμάθηση στίχων, διάκριση της σωστής μουσικής φρασεολογίας, γνωριμία με το σύστημα Kodaly

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ

Ludwig van Beethoven

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Τραγουδάμε σύμφωνα με τη κινησιολογία του συστήματος Kodaly διάφορα μελωδικά σχήματα.

Ανάλυση: Δείχνουμε στα παιδιά με τη συγκεκριμένη μέθοδο τη μελωδία που έχουμε μάθημα στο τραγούδι 'Ωδή στη Χαρά' για να τη θυμηθούμε. Πριν

προχωρήσουμε στην επόμενη δραστηριότητα τραγουδάμε μια φορά και με τους στίχους όλο το κομμάτι.

Τίτλος δραστηριότητας: Μουσική τυφλόμυγα

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 15 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: ρυθμική ανάπτυξη και εξοικείωση στα 4/4, συγκέντρωση και πειθαρχία, εξοικείωση με τα μουσικά όργανα και το ηχόχρωμά τους σε διάφορες δυναμικές, φωνητική καλλιέργεια και εξάσκηση μουσικής μνήμης στο τραγούδι ωδή στη χαρά.

Υλικά: ένα μαντήλι και διάφορα μουσικά όργανα όπως ξυλάκια, μαράκες

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Εξηγούμε τους κανόνες του παιχνιδιού: Τραγουδάμε όλοι μαζί την ωδή στη χαρά και παίζουμε σιγανά το όργανό μας. Όταν η τυφλόμυγα πλησιάζει σε εμάς παίζουμε όλο και πιο δυνατά χωρίς να σταματήσουμε να τραγουδάμε. Η τυφλόμυγα ακούει χωρίς να ακουμπά τα παιδιά και χρειάζεται να πει ποιο όργανο ακούει για να πάρει και αυτή μια θέση στην ορχήστρα και να γίνει άλλο παιδί τυφλόμυγα.

Ανάλυση: Κλείνουμε τα μάτια σε έναν εθελοντή που θα κάνει τη τυφλόμυγα και αφήνουμε τα παιδιά να διαλέξουν από ένα όργανο και τους λέμε πως όταν αλλάξει η τυφλόμυγα αλλάζουμε και τα όργανά μας. Θυμίζουμε στα παιδιά πως η τυφλόμυγα ακούει σωστά όταν παίζουμε στο ρυθμό του τραγουδιού αλλά και όταν τραγουδάμε σωστά για να μη μπερδεύεται. Επίσης όταν η τυφλόμυγα είναι μακριά μας παίζουμε πολύ πολύ σιγανά για να καταφέρει να ξεχωρίσει το όργανο που παίζεται πιο δυνατά.

7^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Ζέσταμα

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 5 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: φωνητική καλλιέργεια και εξερεύνηση, ζέσταμα της φωνής, ανάπτυξη φαντασίας, κινητική και μουσική ενεργοποίηση

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Ανάλυση: Δίνουμε την οδηγία να μας μιμηθούν τα παιδιά με τη στάση του σώματος μας και τις κινήσεις μας. Κάνουμε διάφορα ρυθμικά και μελωδικά σχήματα για να μιμηθούν τα παιδιά, όπως: ήχο από ασθενοφόρο, τρένο (ψηλή περιοχή), ασανσέρ που ανεβοκατεβαίνει, αρκούδα και ελέφαντα, γάτα και ποντίκι, ρυθμικά σχήματα τετάρτων και ογδών όπου χτυπάμε στα πόδια μας ή σε παλαμάκια, το μελωδικό διάστημα του κούκου όταν πετάει ψηλά και χαμηλά και διάφορα άλλα

Τίτλος δραστηριότητας: Χορωδία με συνοδεία ορχήστρας

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 15 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: ενεργητική ακρόαση στοχευόμενου τραγουδιού, αναπαραγωγή ρυθμικών μοτίβων, εξοικείωση στα 4/4, φωνητική καλλιέργεια μέσω της μίμησης

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ Ludwig van Beethoven

Πά-ντα η μου-σι-κή ε-νώ-νει τους αν-θρώ-πους μες στη γη

⁵ είν' η γλώ-σσα της ει-ρή-νης που μι-λάει μεσ' την ψυ-χή.

⁹ Τρα-γου-δά-με την α-γά-πη, τη χα-ρά, την ο-μο-ρφιά,

¹³ την ει-ρή-νη που ε-νώ-νει καθ' αν-θρώ-πι-νη καρ-διά.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Ανάλυση: Χωρίζουμε τα παιδιά σε 2 ομάδες, της ορχήστρας και της χορωδίας. Δίνουμε στα παιδιά την δυνατότητα να διαλέξουν όνομα για την ομάδα τους δίνοντάς τους 2 γράμματα. Ξεκινά η χορωδία να τραγουδά το κομμάτι και η ορχήστρα συνοδεύει. Προσοχή! Η ορχήστρα χρειάζεται να παίζει μόνο σιγανά. Στη συνέχεια εξηγούμε πως η χορωδία θα τραγουδά τους στίχους ενώ η ορχήστρα θα ακούει και θα συνεχίσει η ορχήστρα μόνο ρυθμικά με τη χορωδία να ακούει. Συνεχίζουμε με όλο το τραγούδι. Προσοχή! Δίνουμε στα παιδιά τη συμβουλή να τραγουδούν από μέσα τους συνέχεια γιατί θα πρέπει να προσέξουν που είναι η άλλη ομάδα. Τους θυμίζουμε επίσης τη προηγούμενη φορά που χωριστήκαμε σε ομάδες στη χορωδία για να θυμηθούν πως χωρίζουμε τις μουσικές φράσεις και πως μπορεί μια χορωδία να συνοδεύεται από την ορχήστρα. Είναι σημαντικό η ομάδα της χορωδίας να γίνει ομάδα της ορχήστρας και αντίστοιχα.

8^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Το μαγικό μπαλάκι

Ηλικίες: 5-8

Διάρκεια δραστηριότητας: 10 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: Φωνητική καλλιέργεια και εξερεύνηση, ανακάλυψη κινητικών δυνατοτήτων, ζέσταμα της φωνής, κοινωνικοποίηση και ομαδοποίηση, ανάπτυξη μουσικής μνήμης

ΥΛΙΚΑ: Ένα απλό, μαλακό μπαλάκι.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Ο παιδαγωγός έχει ένα μπαλάκι και παίζουμε για λίγο όλοι με το μαγικό μας μπαλάκι, πετώντας το ο ένας στον άλλον. Στη συνέχεια εξηγούμε ότι όποιος κρατάει το μπαλάκι θα τραγουδά τη συνέχεια της φράσης του τραγουδιού που έχουμε μάθει.

Ανάλυση: Ξεκινά ο δάσκαλος να τραγουδά την Ωδή στη Χαρά σταματώντας στη 2^η φράση και πετά το μπαλάκι σε κάποιο παιδί για να συνεχίσει. Με τη σειρά του το παιδί όταν τελειώσει τη μουσική φράση το πετάει σε όποιον θέλει για να συνεχίσει το τραγούδι. Συνεχίζουμε το παιχνίδι μέχρι να πουν όλοι μια ή και δύο φορές.

Τίτλος δραστηριότητας: Ρυθμική αποτύπωση 'Ωδής στη Χαρά'

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 10 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: Ρυθμική και ακουστική καλλιέργεια, συγκέντρωση προσοχής και ακουστικής μνήμης, εξοικείωση με τον ρυθμό και τη μελωδία, εξάσκηση στα μουσικά όργανα, κινητική και μουσική ενεργοποίηση, μουσική μνήμη, εισαγωγή γραφικά και παραστατικά στις έννοιες: τέταρτο, μισό, τέταρτο παρεστιγμένο, όγδοα

Υλικά: Καρτέλα για τα 2 τέταρτα, το τέταρτο παρεστιγμένο, ένα τέταρτο με 2 όγδοα και το μισό

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Παρουσιάζουμε στα παιδιά το τέταρτο (μη-λο), το τεταρτο με 2 όγδοα (μπαα-να-να), το τέταρτο παρεστιγμένο (μουυυυ-ρα) και το μισό (ωωωω).

Ανάλυση: Καθόμαστε σε ένα κύκλο και χτυπάμε στα πόδια μας το ρυθμικό σχήμα του κομματιού 'Ωδή στη Χαρά' τραγουδώντας τα αντίστοιχα φρούτα (μήλο* 6, μούρα, ω, μήλο* 6, μούρα, ω, μήλο* 2, μπανάνα/ μήλο* 2, μήλο, ω, μήλο* 6, μούρα, ω)

Επέκταση/αξιολόγηση: Την ώρα που λέμε τα φρούτα δείχνουμε στα παιδιά σε τι αντιστοιχεί αυτό που λέμε με τις καρτέλες και στη συνέχεια δείχνουμε σε τυχαία σειρά τις καρτέλες και λέμε μαζί με τα παιδιά τα αντίστοιχα φρούτα

9^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Όλα με τη φωνή μου

Ηλικίες: 5-12

Διάρκεια δραστηριότητας: 20 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: Ανάπτυξη φαντασίας και δημιουργικότητας, φωνητική εξερεύνηση, αντίδραση σε οπτικό ερέθισμα, ανάπτυξη του συντονισμού κινήσεων και ρυθμού, έλεγχος της φωνής, μουσική μνήμη, αρμονική λειτουργία σε ομάδες, επανάληψη μελωδικού μοτίβου.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Ζητάμε από τα παιδιά να σκεφτούν και να κάνουν όλα όσα μπορούν να κάνουν με τη φωνή τους: να μιλήσουν, να τραγουδήσουν, να φωνάξουν, να γελάσουν, να μουγκρίσουν, να βήξουν, να λαχανιάσουν σαν σκυλάκι, να ανεβοκατεβάσουν το τονικό ύψος (από τη φωνή της αρκούδας να πάμε στη φωνή της γατούλας), να κάνουν χαρούμενη/ στενάχωρη/ θυμωμένη φωνή χωρίς να μιλήσουν, να τα κάνουν όλα σε διαφορετική ένταση και διαφορετικό συναίσθημα

Ανάλυση: Στη συνέχεια το κάθε παιδί σκέφτεται μια πρόταση/φράση/μικρή ιστορία με καθημερινές ηχογόνες κινήσεις που κάνουμε όλοι, πχ περπάτημα, τρέξιμο, βροχή, ασανσέρ, μαγείρεμα, αυτοκίνητα στο δρόμο, τηλεόραση, ροχαλητό, χασμουρητό, κλπ και την αποτυπώνουν μόνο με ήχους από το στόμα χωρίς να χρησιμοποιούν λέξεις! Οι υπόλοιποι προσπαθούμε να μαντέψουμε τι έχει στο μυαλό του το παιδί που κάνει την... φωνητική παντομίμα

Παράδειγμα μικρής ιστορίας: Η Μαρία περπατούσε (τα-τα) όταν άκουσε μια βροντή (μπουμμμμ). Έτσι, η Μαρία ξεκίνησε να τρέχει (τι-τι-τι-τι) μέχρι να φτάσει στο σπίτι και να χτυπήσει το κουδούνι (κου-κου). Η μαμά της, της άνοιξε από το θυροτηλέφωνο (βρουουουμ) και η Μαρία κάλεσε το ασανσέρ (τουκ). Ανέβηκε στο 4^ο όροφο (από τη φωνή της αρκούδας πάμε στη φωνή της γατούλας) και χτύπησε το κουδούνι (ντριιιιν). Η μαμά της άνοιξε τη πόρτα και της έδωσε ένα φιλί (σμουτς). Η Μαρία ήπιε λίγο νερό (γκλου-γκλου) και έκατσε στο καναπέ να ακούσει λίγη μουσική (τραγούδι). Η Μαρία άρχισε να νυστάζει (χασμουρητό), οπότε πήγε στο δωμάτιό της, έβαλε τις πιτζάμες της και ξάπλωσε για να κοιμηθεί (ροχαλητό)

10^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Το μαγικό μπαλάκι

Ηλικίες: 5-8

Διάρκεια δραστηριότητας: 10 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: Φωνητική καλλιέργεια και εξερεύνηση, καλλιέργεια της φαντασίας και της δημιουργικότητας μέσω της ηχομίμησης, ανακάλυψη κινητικών δυνατοτήτων, ζέσταμα της φωνής, κοινωνικοποίηση και ομαδοποίηση, ανάπτυξη μουσικής μνήμης μέσω επανάληψης

ΥΛΙΚΑ: Ένα απλό, μαλακό μπαλάκι.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή/Αφόρμηση: Ο παιδαγωγός έχει ένα μπαλάκι και παίζουμε για λίγο όλοι με το μαγικό μας μπαλάκι, πετώντας το ο ένας στον άλλον. Στη συνέχεια εξηγούμε ότι όποιος κρατάει το μπαλάκι θα μιμηθεί κινητικά ή φωνητικά ένα ζώακι που θα διαλέξει. Τα παιδιά μπορούν να επιλέξουν εκ των προτέρων, προτού καν γίνει λόγος για το μαγικό μπαλάκι, το αγαπημένο τους ζώακι και να πειραματιστούν φωνητικά.

Ανάλυση: «Έχω ένα μπαλάκι, ένα κουβαράκι»(Σολ-φα-μι-ρε-ντο-ντο x 2)

(κινήσεις σαν ζογκλέρ, από το 1 χέρι στο άλλο αρχικά και μάζεμα στο κουβαράκι)
«Κάθε που ξυπνάει, γύρω-γύρω πάει» (Ντο-ντο-σι-ντο-ρε-ρε, Ρε-ρε-ντο-ρε-μι-μι)

(Ξαφνικά, μάτια διάπλατα και μάτια δεξιά-αριστερά) «Και σε όποιον φτάνει, ζωάκι θα τον κάνει» (Ντο-ντο-σι-ντο-ρε-ρε, σολ-σολ-φα-μι-ρε-ντο-ντο»)

Ερώτηση στο παιδί τι ζωάκι θέλει να γίνει κινητικά και με το πώς αυτό κάνει. Μόλις καταλήξουμε, π.χ. : «Είμαι η Εύα και γίνομαι γατούλα!» (μπορούμε να βοηθήσουμε τα παιδιά – «Είσαι ο / η... και γίνεσαι...»)

(Παίρνω το μπαλάκι και κάνω ένα «Νιάου»)

Το παιχνίδι επαναλαμβάνεται από την αρχή, μέχρι να παίξουν όλα τα παιδιά τουλάχιστον μία φορά

Επέκταση/αξιολόγηση: Σε 2η εκτέλεση, τα παιδιά μπορούν να επιλέγουν άλλο ζώο κάθε φορά και, επίσης, μπορούν να μεταμορφώνουν με τη σειρά τους και τα υπόλοιπα στο ζωάκι που έχουν επιλέξει (αφού κάνουν ηχομιμητικές προσεγγίσεις του ζώου τα ίδια)

Τίτλος δραστηριότητας: Ορχήστρα ωδής στη χαρά σε ομάδες

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 10 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: ρυθμική ανάπτυξη και εξοικείωση στα 4/4, συγκέντρωση και πειθαρχία, εξοικείωση με τα μουσικά όργανα και το ηχόχρωμά τους σε διάφορες δυναμικές, κατανόηση σημασίας του μαέστρου και σωστή στάση των μελών της ορχήστρας, αίσθημα ασφάλειας για έκθεση σε μικρότερη ομάδα.

Υλικά: διάφορα μουσικά όργανα όπως ξυλάκια, μαράκες, τυμπανάκια

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ

Ludwig van Beethoven

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Καθόμαστε σε κύκλο και θυμίζουμε στα παιδιά το κανόνα της ορχήστρας που λέει πως δεν μπορούμε να παίζουμε όποτε θέλουμε γιατί θα είναι αδύνατο να ακούμε ο ένας τον άλλον. Ρωτάμε αν συμφωνούν μαζί μας. Αν κάποιο παιδί

διαφωνήσει το συζητάμε μαζί του. Προσφέρουμε στα παιδιά τα μουσικά όργανα ρωτώντας ποιος θέλει το συγκεκριμένο που έχουμε πάρει (πχ ποιος θέλει ξυλάκια, μαράκες, κλπ). Όταν όλοι έχουν από ένα όργανο ξεκινάμε δίνοντάς τους και 2 λεπτά 'κουρδίσματος' ώστε να εξοικειωθούν με το ηχόχρωμα και τις δυναμικές του οργάνου τους.

Ανάλυση: Λέμε στα παιδιά 'πάμε να παίξουμε στα όργανα μας το τραγούδι που μάθαμε'. Τραγουδάμε το τραγούδι 'Ωδή στη Χαρά' χτυπώντας στα πόδια μας το ρυθμό των 4/4 και δείχνουμε με το χέρι μας πότε παίζουμε σιγανά και πότε δυνατά. Τη 1η φορά παίζουμε όλοι μαζί και στη συνέχεια χωριζόμαστε σε ομάδες των 2 ή 3 ατόμων και εξηγούμε πως όταν παίζουν οι ομάδες τραγουδάμε όλοι μαζί χωρίς να παίζουμε τα όργανά μας.

11^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Μουσικός λαβύρινθος

Ηλικίες: 5-12

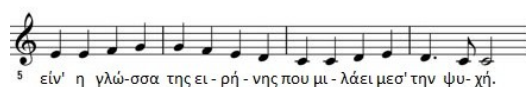
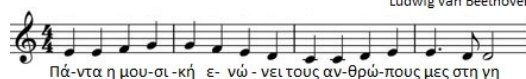
Διάρκεια δραστηριότητας: 20 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: Κοινωνικοποίηση και λειτουργία σε ομάδες, ακουστική καλλιέργεια, συγκέντρωση προσοχής και μνήμης, εξοικείωση με τον ρυθμό και τη μελωδία, εξάσκηση στα μουσικά όργανα. Ανάπτυξη της ακουστικής μνήμης και σύνδεσης με το τραγούδι 'Ωδή στη Χαρά'.

Υλικά: Παρτιτούρα 'Ωδή στη Χαρά' .Χαρτί με κλειδί του σολ'. Καρτέλα για κάθε ρυθμικό μοτίβο του τραγουδιού και τα φρούτα που το εκπροσωπούν: 4 τέταρτα (2 μήλα), τέταρτο παρεστιγμένο και μισό (μουρα, ω), ένα τέταρτο με 2 όγδοα και 2 τέταρτα (μπανάνα, μήλο) και ένα χαρτί A4 με το κλειδί του σολ

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ

Ludwig van Beethoven

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Δίνουμε τις καρτέλες με τα ρυθμικά μοτίβα στα παιδιά και αφού σιγουρευτούμε πως τα ξέρουν, τα κάνουμε "πόρτες" στον μαγικό μουσικό λαβύρινθο της σπηλιάς με το μοναδικό θησαυρό.

Ανάλυση: Βάζουμε τα ρυθμικά μοτίβα ανάκατα στον χώρο και εξηγούμε στα παιδιά ότι είναι ένας αόρατος λαβύρινθος και αυτή είναι η 1η πόρτα, αυτή η 2η κλπ., κάθε παιδάκι πρέπει να ανοίξει την 1η πόρτα λέγοντας τον μυστικό κωδικό (π.χ. μήλο) . Μπορούμε να βάλουμε και όργανα στις πόρτες για να παίζουν τα παιδιά ενώ τραγουδούν! Αν παιδί κολλήσει και δεν θυμάται τη 2η πόρτα ή τον κωδικό της, ξεκινάει άλλο παιδάκι από την αρχή και το βρίσκει στη 2η πόρτα και το βοηθάει να την περάσουν μαζί και αν ανοίξουν στο τέλος την 3η πόρτα θα έχουμε ένα Α4 με κορδέλα και να βρουν μια παρτιτούρα και το κλειδί του Σολ και να ξεκλειδώσουν τη μουσική από την Ωδή στη Χαρά αλλά προσοχή! Θα χρειαστεί να πουν τους κωδικούς για να ξεκλειδώσουν το τραγούδι και να το τραγουδήσουν!

12° Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Ζέσταμα με το σύστημα Kodaly

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 10 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: φωνητική καλλιέργεια και εξερεύνηση μέσω μίμησης, διάκριση της σωστής μουσικής φρασεολογίας, γνωριμία με το σύστημα Kodaly

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Ανάλυση: Τραγουδάμε σύμφωνα με τη κινησιολογία του συστήματος Kodaly διάφορα μελωδικά σχήματα, διαφορετικής έντασης και διαφορετικής συναισθηματικής αποτύπωσης.

Τίτλος δραστηριότητας: Κινητικό παιχνίδι

Ηλικίες: 4-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 10 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ: φωνητική καλλιέργεια μέσω της μίμησης, εξοικείωση στα 4/4, επανάληψη στίχων, ανάπτυξη δημιουργικότητας και φαντασίας, αποφόρτιση, εξερεύνηση κινητικών δεξιοτήτων, αντίληψη δομής μουσικών φράσεων

ΩΔΗ ΣΤΗ ΧΑΡΑ
Ludwig van Beethoven

1 Πά-ντα η μου-σι-κή ε- νώ - νει τους αν-θρώ-πους μες στη γη

5 είν' η γλώ-σσα της ει- ρή - νης που μι - λάει μεσ' την ψυ-χή.

9 Τρα-γου-δά-με την α - γά - πη, τη χα - ρά, την ο - μο - ρφιά,

13 την ει - ρή - νη που ε - νώ - νει καθ' αν-θρώ-πι - νη καρ-διά.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: 'Για σκεφτείτε με ποιο μοναδικό δικό σας τρόπο θέλετε να τραγουδήσουμε το τραγούδι μας! Το καλύτερο άγαλμα όταν σταματά το τραγούδι θα διαλέγει πως θα τραγουδήσουμε όλοι μας!'

Ανάλυση: Ο δάσκαλος ξεκινά με τη δική του πρόταση που μπορεί να είναι να τραγουδάμε ενώ χοροπηδάμε! Όταν τελειώσουμε με το τραγούδι χοροπηδώντας μένουμε όλοι αγάλματα και ο δάσκαλος επιλέγει το καλύτερο άγαλμα που θα αποφασίσει τον επόμενο τρόπο που θα τραγουδήσουμε!

13^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Γνωριμία με τα μουσικά όργανα

Ηλικίες: 5-12

Διάρκεια δραστηριότητας: 20 λεπτά

ΣΤΟΧΟΙ: εξοικείωση με τα μουσικά όργανα, ενεργητική ακρόαση, ομαδικότητα, αναγνώριση μουσικών οργάνων, εισαγωγή στα είδη των μουσικών οργάνων (έγχορδα, πνευστά, κρουστά)

ΥΛΙΚΑ: Προβολέας για προβολή βίντεο ή εικόνες με το κάθε μουσικό όργανο

"Ode to Joy" Solo Violin: <https://www.youtube.com/watch?v=I3Hw5adoiHE>

Piano Variations on "Ode to Joy" from Beethoven's 9th Symphony:

<https://www.youtube.com/watch?v=UF0-nLSWCZ8>

Ode to Joy (Vocal) From Symphony No. 9 in D Minor, Op. 125:

<https://www.youtube.com/watch?v=AFX8S9aAgvw>

Beethoven- Ode to Joy (Öromóda) by Molnár Zoltán:

https://www.youtube.com/watch?v=Mz_QJs45jgs

Trumpet 11 - Beethoven's 9th - Ode to Joy <https://www.youtube.com/watch?v=CXHznRQvU0Q>

<https://www.youtube.com/watch?v=CXHznRQvU0Q>

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Ο δάσκαλος καλεί τα παιδιά να σηκώνουν το χέρι τους όποτε ακούν το γνωστό τραγούδι 'Ωδή στη Χαρά' που έχουν δουλέψει και βάζει ένα ένα τα βίντεο που βλέπουμε παραπάνω. Κάθε βίντεο καλό θα είναι να κρατά από 30 δευτέρα έως 1 λεπτό και όχι παραπάνω. Ο δάσκαλος βάζει άλλη μια φορά τα βίντεο και ρωτά τα παιδιά τι όργανο ακούν. Γίνεται μια μικρή συζήτηση για το πώς είναι αυτό το όργανο και ποια είναι η επαφή των παιδιών με κάποιο από αυτά (αν υπάρχει) και δείχνουμε το βίντεο ή τις εικόνες με το κάθε όργανο.

Ανάλυση: Ο δάσκαλος καλεί τα παιδιά να σηκωθούν και να κάνουν τον οργανοπαίκτη ανάλογα με το όργανο που ακούν στο κομμάτι! Όταν ακούν το βιολί θα παριστάνουν τους βιολονίστες, όταν ακούν το πιάνο τους πιανίστες, όταν ακούν τη τρομπέτα τους τρομπονίστες, όταν ακούν την ηλεκτρική κιθάρα τους κιθαρίστες και όταν ακούν τη χορωδία τους τραγουδιστές!

14^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Δημιούργησε τη δική σου συναυλία

Ηλικίες: 5-8

Διάρκεια δραστηριότητας: 20 λεπτά

ΣΤΟΧΟΙ: κοινωνικοποίηση και ομαδικό πνεύμα συνεργασίας, ανάπτυξη φαντασίας και δημιουργικότητας, ακουστική εξάσκηση και ρυθμική αναγνώριση σε γνωστό τους τραγούδι, καλλιέργεια πειθαρχίας και σεβασμού, αξιολόγηση παιδιών στις γνώσεις για τη λειτουργία της χορωδίας, της ορχήστρας και του τραγουδιού.

ΥΛΙΚΑ: Μουσικά όργανα (μαράκες, τρίγωνο, ξυλάκια, αυτοσχέδια όργανα)

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: 'Για να δούμε, μπορούμε να κάνουμε τη δική μας συναυλία;'

Ανάλυση: Τα παιδιά με τη βοήθεια του δασκάλου οργανώνουν και παρουσιάζουν μια παράσταση, συμμετέχοντας ενεργά σε όλα της τα στάδια όπως: Στο χωρισμό των ομάδων της ορχήστρας και της χορωδίας, τη θέση της χορωδίας και της ορχήστρας στο χώρο, στη σωστή στάση του σώματος των χορωδών και τη μοιρασιά των μουσικών οργάνων στην ορχήστρα, την ύπαρξη του μαέστρου (με καθοδήγηση ως προς τις κινήσεις του), αλλά και σε ό,τι άλλο σχετίζεται με αυτή, όπως το τι θα γράφουν τα εισιτήρια, την τοποθέτηση των θεατών, κλπ. Ο δάσκαλος βλέποντας τη συμμετοχή των παιδιών και την άνεση που υπάρχει στο δημιουργικό κομμάτι κρίνει και τη καθοδήγηση που είναι καλό να προσφέρει. Εάν τα παιδιά ανταποκρίνονται θετικά και έχουν ιδέες που τις μοιράζονται, ο δάσκαλος έχει κυρίως οργανωτικό ρόλο και δίνει κίνητρα στα παιδιά που δεν συμμετέχουν τόσο, δίνοντας τους 'σημαντικές' θέσεις, π.χ. τη θέση του μαέστρου που συντονίζει την ομάδα. Ο δάσκαλος ενθαρρύνει τα παιδιά για να νιώθουν ασφάλεια να εκθέσουν τις ιδέες τους.

15^ο Μάθημα

Τίτλος δραστηριότητας: Οι μαριονέτες και οι μουσικοί μαριονοπαίκτες

Ηλικίες: 5-7

Διάρκεια δραστηριότητας: 20 λεπτά περίπου

ΣΤΟΧΟΙ

Γενικοί: Κοινωνικοποίηση, ανάπτυξη φαντασίας και δημιουργικότητας, μουσική μνήμη μέσω επανάληψης μοτίβων και αντίδρασης σε αυτά, φωνητική εξερεύνηση, κινητική ανάπτυξη

Ειδικοί: Αρμονική λειτουργία σε ομάδες, συντονισμός κινήσεων και ρυθμού, επανάληψη ρυθμικού μοτίβου, ανάπτυξη της μουσικής μνήμης και σύνδεσης μεταξύ ήχου και κίνησης

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ / ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

Εισαγωγή: Χωρίζουμε τα παιδιά σε 2 ομάδες

Ανάλυση: Έχουμε τις μουσικές μαριονέτες που ετοιμάζονται για παράσταση! Όλοι μαζί μπορούμε να συμφωνήσουμε στα κλειδιά που θα παίζουν οι μαριονοπαίκτες

για να ξεκλειδώνουν και να κινούν τις μαριονέτες! Μπορούμε να βάλουμε οτιδήποτε θέλουμε, από μια απλή κίνηση μέχρι και ένα τραγούδι! Για παράδειγμα:

ΜΑΡΙΟΝΟΠΑΙΚΤΕΣ	ΜΑΡΙΟΝΕΤΕΣ
1 χτύπος στα χέρια	σηκώνουμε το δεξί χέρι
2 χτύποι στα χέρια	σηκώνουμε το αριστερό χέρι
3 χτύποι στα χέρια	Τραγουδάμε την 1 ^η φράση της 'Ωδής στη Χαρά'
1 χτύπος στα πόδια	κάνουμε τα βατραχάκια
2 χτύποι στα πόδια	κάνουμε τα φίδια
3 χτύποι στα πόδια	κάνουμε τις γάτες

Αν ακολουθήσουμε δηλαδή αυτόν τον πίνακα, όταν οι μαριονοπαίκτες θα χτυπούν μια φορά τα χέρια τους οι μαριονέτες θα σηκώνουν το δεξί χέρι! Μετά, οι ομάδες αντιστρέφονται, είναι σημαντικό να αναφερθεί εξ αρχής!

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα παραπάνω σχεδιαγράμματα περιγράφουν δραστηριότητες που έχουν ως σκοπό τη προετοιμασία των παιδιών για να ενταχθούν στο χορωδιακό τραγούδι. Είναι απαραίτητο να επιλέγονται οι κατάλληλες δράσεις σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά των παιδιών στη κάθε ομάδα. Φυσικό επακόλουθο είναι πως ο δάσκαλος δύναται να παραλλάξει τις δραστηριότητες που αποτελούν το μάθημά του ανάλογα με τα χαρακτηριστικά των παιδιών με τα οποία δουλεύει. Άλλωστε είναι γνωστό πως οι μέθοδοι διδασκαλίας που διακρίνουν τη παιδαγωγική ποικίλουν και κάθε προσέγγιση είναι αποδεκτή αρκεί να βοηθά τα παιδιά να προοδεύουν και να εξελίσσονται όχι μόνο σε συγκεκριμένο αντικείμενο αλλά και σαν οντότητες.

Κάθε μουσικοπαιδαγωγός χρειάζεται να χαρακτηρίζεται από υπευθυνότητα και να αντιμετωπίζει με σεβασμό το λειτούργημα της παιδαγωγικής και την ευθύνη του να οδηγεί το παιδί στο κόσμο της μουσικής, αφού θα είναι και ο ίδιος ένας από τους παράγοντες όπου θα συμβάλλουν στη συνέχιση της ενασχόλησής του παιδιού με αυτό το κόσμο, ο οποίος έχει αμέτρητα δώρα να προσφέρει και στο ίδιο το παιδί αλλά και στο κοινωνικό σύνολο στο οποίο θα συμμετέχει αργότερα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Στάμου, Λ. (2019). *Διαλεκτική και Πρωτοπορία στη Μουσική Παιδαγωγική*. Θεσσαλονίκη

Παπαγιαννώτου, Ξ. (2009). *Ζητήματα Μουσικής Παιδαγωγικής*. Αθήνα

Baeck, E. (2002) The neural networks of music. *European journal of neurology*. Volume9, Issue5. Pages 449-456. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.1468-1331.2002.00439.x>

Κόνιαρη, Δ. (2009). Εξερευνώντας τη μουσική μάθηση από τη σκοπιά των νευροεπιστημών: Ο αναδυόμενος ρόλος της Νευροεκπαίδευσης στη μουσική εκπαίδευση, *7ο Διεθνές Συνέδριο της Ε.Ε.Μ.Ε. "Μουσική: Παιδεύει, Εκπαιδεύει, Θεραπεύει"*. Αθήνα

Ζαφρανάς, Ν., Ζαφρανάς, Α., (2015). *Εγκέφαλος, φυσιολογία και μουσική*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/1684>

Erikson, E.H. (2002). *Review of General Psychology*.USA

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.

Κουθούρη Α. (2010). *Το παιδικό τραγούδι στη προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία* (Πτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη

Ιωάννα Τσαρή, Ι. (2020). *Η επίδραση της μουσικής στην ανάπτυξη των παιδιών* (Μεταπτυχιακή εργασία), Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας, Αθήνα

Viereck G. (1929) "What Life Means to Einstein: An Interview by George Sylvester Viereck". *The Saturday Evening Post*. Ανακτήθηκε από: https://archive.org/details/WhatLifeMeansToEinstein_201712

Σταυράκη, Ε. (2019). Η συμβολή και ο ρόλος του παιχνιδιού στη μάθηση. *Schooling.gr*. Ανακτήθηκε από: <https://www.schooling.gr/article/180/i-symboli-kai-o-rolos-tou-paichnidιου-sti-mathisi>

Bartle, J. A. (2003), *Sound Advice: Becoming a Better Children's Choir Conductor*. UK

Μελιγκοπούλου, Μ. (2011). *Εισαγωγή στη τέχνη της χορωδιακής πράξης*. Αθήνα

Conway, C. , Pellegrino K., Stanley A. M., West C. (2019). *The Oxford Handbook of Preservice Music Teacher Education in the United States*, UK

Mac Donald, R. (2005) Chapter 13 'Musical communication between adults and young children'. *Musical Communication*. UK
DOI:10.1093/acprof:oso/9780198529361.001.0001

Gordon, E. (2003). *A Music Learning Theory for Newborn and Young Children*.USA

Swindell , W. E. (1984).The Development of Pitch and Rhythm Skills: The Research of Edwin Gordon, DOI: <https://doi.org/10.1177/875512338400300102>